

Право (Право; Міжнародне право)

Правове виховання як один з основних шляхів реформування правоохоронної системи

Трофименко В. А.

к.ю.н., доцент кафедри філософії Національного юридичного університету України імені Ярослава Мудрого

Свобода слова є одним з важливіших досягнень правової і демократичної держави. В зв'язку з цим сьогодні усі засоби масової інформації вважають за необхідне інформувати громадян про всі сторони життя вітчизняної правоохоронної системи. І якщо за радянських часів існували заборонені теми, то за часів набуття незалежності нашою країною таких тем фактично не стало. Тому з екранів телевізорів, сторінок друкованих видань громадяни побачили те, чого взагалі не повинно бути: випадки жорстокого ставлення до громадян, порушення процедури слідства, використання незаконних засобів отримання зізнання від людей тощо. Без того невелика повага до цих органів впала до мінімального рівня. Сьогодні фактично втрачено особистий зв'язок громадянина та правоохоронця. Це має під собою дві взаємопов'язані причини: (1) низький рівень правової культури суспільства взагалі та (2) відсутність єдиної всеохоплюючої системи правового виховання як громадян, так і безпосередньо правоохоронців.

Намагаючись реформувати систему законодавства, наша держава фактично не звертала уваги на елементи, які впливають на його дотримання, зокрема, на правове виховання. Тому, маючи сьогодні суперечливу, але доволі дієву систему законодавства, ми отримали те, що навіть правоохоронець вважає за можливе скоїти злочин. І такі злочини стають дедалі жорстокішими з причини впевненості правоохоронців у без покаранні. Тому реформувати потрібно не тільки систему законодавства, а й провести «реформу» правосвідомості. Сьогодні держава намагається зробити це двома

шляхами: 1-й шлях - створення нової української поліції; 2-й – відродження такого наукового і практичного як правове виховання.

Сьогодні навряд чи можна говорити про існування в нашій країні повноцінної системи правового виховання громадян, і працівників правоохоронних органів зокрема. Окремі її елементи впроваджуються намаганнями різноманітних громадських та інших організацій, але вони направлені на звичайних громадян. Заходів, які направлені на людей, що мають захищати права, свободи та спокій цих же громадян, фактично немає. Тим більше вони повинні засвоїти основи загальної і професійної правової культури. Зважаючи на це система правового виховання повинна складатися мінімум з двох рівнів, які повинні враховувати специфічність положення правоохоронця.

Перший рівень правового виховання повинен сформувати з правоохоронця законслухняного громадянина, який обізнаний у своїх правах, свободах та обов'язках. Така людина повинна розуміти не тільки їхній зміст, а й механізми їхнього захисту. Яскравим прикладом фіналу першого етапу може слугувати постать американського платника податку. Це людина яка добре розуміє, що держава живе за її кошт, вона обізнана у своєму правовому статусі, своїх можливостях з захисту свого стану. Те, що людина кладе руку на серце перед прапором своєї країни показує її повагу, її знання, її впевненість у правильності існуючих державних механізмів. Інша мова: і самі ці механізми повинні бути побудовані на демократичних засадах.

Перший рівень правового виховання ще не враховує особливості професії правоохоронця, але він формує глибинні базові засади правосвідомості громадянина. Формуються основні правові цінності та оцінки, опрацьовується ставлення до правової системи країни. На цьому рівні важливе значення має безпосередня рефлексія права. Її можна розділити на три основних етапи: накопичення правового матеріалу, формування власного погляду на право, рефлексія свого ставлення до існуючих правових інститутів.

Накопичення правової інформації йде декількома шляхами: засоби масової інформації, спілкування з оточуючими людьми, власні думки, родинні відносини, освіта, державна політика у сфері права та ідеологія. Це найбільш важливий момент: якість правової інформації впливатиме на її розуміння. Вплинути на процес мислення людини фактично неможливо. Кожна людина сама обирає своє право. Головне щоб її розуміння співпало хоча б з мінімальною справедливістю, яка існує у суспільстві. Тут дуже привабливо виглядає ідея Джона Роулса про договірну концепцію справедливості: громадяни самі можуть встановити, що є справедливістю, а держава повинна її гарантувати та забезпечити.

Правова поведінка є головним відображенням ставлення людини до існуючого правопорядку. В ідеалі вона повинна відповідати принципам правової державної політики. А в ситуації з майбутнім правоохоронцем немає права казати, що вона взагалі може бути хибною! Вже на цьому рівні виховання повинне робити свою справу. Майбутній правоохоронець, а поки звичайний громадянин, зобов'язаний засвоїти мінімальний рівень правової поведінки.

Другий рівень правового виховання повинен сформувати спеціаліста-правоохоронця. Цей рівень правового виховання направлений на обмежене коло осіб, які будуть наділені статусом правоохоронця. Автор пропонує до таких осіб віднести робітників Міністерства внутрішніх справ, судів, прокуратури, Служби безпеки України, частково військовослужбовців. Мета цього рівню: показати, що правоохоронець захищає не державу, а громадянина від різних проявів свавілля. Своїми діями правоохоронець повинен не обмежувати життя громадян, а протистояти негативному втручанню в повсякденне існування людини. Тому процес правового виховання правоохоронця не може бути однобічним.

Повага до громадян, до свого однострою, до держави, необхідність та обов'язковість дотримання усіх законодавчих норм, неможливість проявів неправового свавілля – все це повинен засвоїти правоохоронець. Головним

інститутом правового виховання на цьому рівні є спеціальний навчальний заклад, якими сьогодні багата Україна. Хоча сама кількість цих вищих навчальних закладів теж породжує запитання: чому їх стільки?

Звертаючись до юридичної освіти, головну увагу необхідно приділити програмі навчання правоохоронців. Відомо, що до цієї програми включено галузеві правові навчальні дисципліни (конституційне право, цивільне право, кримінальне право, адміністративне право тощо), гуманітарні дисципліни загального циклу (політологія, соціологія, філософія, іноземна мова, і т.д.), а також дисципліни міжгалузевого характеру (філософія права, соціологія права та інші). На думку автора, якраз міжгалузеві навчальні дисципліни більшою мірою формують правосвідомість та правову культуру представника правоохоронного органу.

В чому недолік викладання галузевих правових навчальних дисциплін? Головний ухил у викладанні йде до аналізу та тлумачення галузевих нормативно-правових актів. Головні моменти: об'єкти та суб'єкти тих чи інших правовідносин, його права і обов'язки, відповідальність за порушення галузевого законодавства. Фактично пропагандується ціннісно-нейтральне ставлення до правової норми, коли правник не замислюється справедлива вона чи ні і не повинен цього робити. Готується «прямий» правореалізатор.

Гуманітарні науки загального циклу більшою мірою направлені на формування світогляду студента, як інтелігента. При цьому дуже слабо прослідковується зв'язок з майбутньою професією такої молоді людини. Розширюючи загальносвітоглядні елементи особистості гуманітарні науки звертають невелику увагу на правосвідомість.

Зв'язуючим ланцюгом між правовими та загальними навчальними дисциплінами якраз і виступають міжгалузеві. Як приклад, усі правові навчальні дисципліни оперують терміном «права і свободи людини і громадянина», але фактично жодна правова наука не дає єдиного розуміння цього важливого правового інституту витлумачуючи його під свої потреби. Та ж філософія права є наукою, яка робить квінтесенцію розуміння базових

правових феноменів і цінностей. Це чи не найєдина наука яка найближче стоїть до вирішення питання про єдине універсальне розуміння категорії «право». Жоден студент не може, вивчаючи галузеві правові науки, сказати, що ж таке головна правова цінність – справедливість, чому необхідно робити правову оцінку, як працюють правові цінності. Як наслідок ні один студент не може сказати в чому цінність права! Право для нього – це лише законодавство, а юрист – лише застосовує право! А чи кожна людина бажає бути лише гвинтиком великої обмежуючої чи карної машини? І тут ми можемо говорити про появу ще однієї проблеми.

Держава може виховати гарних правоохоронців, які будуть ідеалом служителя закону. Але чи дає наша правова система бути правоохоронцю ідеальним? Суддя обмежений у вирішенні справи наявним законодавством, слідчий та оперуповноважений «вимушені» дотримуватись існуючого процесуального законодавства, вчинок визнається злочином (правопорушенням) лише коли він закріплений як такий у законі, образа людини похилого віку не визнається державою як злочин...продовжувати перелік можна дуже довго. Тобто сьогоднішня правова система держави «заточена» під юриста, який не переймається цінністю права. Йому не зрозумілі поняття гуманізму та антропоцентризму...Як наслідок, іноді людина розглядається як засіб досягнення певної практичної мети (отримання хабара, задоволення владних амбіцій тощо), що і є результатом низької правової культури та правової свідомості.

Таким чином, система правового виховання не може існувати без всеохоплюючої правової реформи. Питання виховання перетворюється на питання встановлення нових напрямків проведення правової реформи.

Як висновок необхідно сказати, система правового виховання у нашій країні знаходиться на початковому рівні. Фактично поки не розроблений ні теоретичний, ні практичний її аспекти. Але розробляти систему правового виховання правоохоронців необхідно з одночасною її інтеграцією у правову реформу держави в цілому.